

**PORICANJE SUVERENITETA BOSNE I HERCEGOVINE
I FIGURA „POSljednjeg RATA“**

**DENIAL OF SOVEREIGNTY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA
AND FIGURE OF “THE LAST WAR”**

Sažetak

U radu se istražuju pozadinske i eksplicitne veze, interakcije i prekidi između klasičnih, savremenih i globalizacijskih teorija suvereniteta države s obzirom na promjenljiva značenja često korištene figure „posljednjeg rata“. Znanje o onome što nazivamo „posljednjim“ ratom nije ono prvo, ali ni ono posljednje što nas zanima kada sistematski promišljamo sve neizvjesniju razliku između onoga što nazivamo mirom i onoga što nazivamo ratom. Dokazujemo da je ono što obuhvaća savremene studije o državi, politici, sigurnosti, strukturalnom nasilju i negativnom miru (a povezano je i sa neprozirnim mijenjanjem značenja suvereniteta i suverenosti) uvijek u pokretu, zavisno od ciljeva i promjenljivog karaktera ključnih kategorija koje figuriraju u novim transnacionalnim opisima nove (poremećene) stvarnosti u koju smo dospjeli. U tekstu se razvija ideja da je svim velikim pojmovima iz domena klasične teorije države i prava – a prije svega pojmovima poput, suvereniteta i političkog predstavljanja – potrebna temeljita i radikalna rekonstrukcija. Rekonstrukcija bi trebala biti stvarna i programska, a u normativnom smislu trebala bi postati još dalekosežnija nego u disperziranim teorijama „mnoštva“, naročito ako imamo u vidu pacifikacijske i sigurnosne aspekte integrativnih i dezintegrativnih procesa i politika proširenja EU na istok. Koliko su pojmovi poput političkog, pravnog, stranačkog, parlamentarnog predstavljanja (zastupanja) stanovništva u postdejtonskoj etnomatematičkoj politici (i agresivnoj politici simbola) postali sporni, postaje očito tek kada se suočimo sa predatorskim pokušajima proširenja suvereniteta susjednih država (Srbije i Hrvatske) na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Pritom se eksplicitno, a ponekad prikriveno ili tajno, združeno negira njena samostalnost. Zagonetka suvereniteta Bosne i Hercegovine sastoji se vjerovatno i u tome što se taj suverenitet, u globalnom kontekstu, ukazuje kao fantazmagoričan, fluidan, ogledni, pokusni, laboratorijski, a najčešće kao utvara (avet). Središte problema, ipak, predstavlja topografija evropskog birokratskog užasa oličena u postdejtonskim politikama reprezentacije te birokratskim i „metanarativnim“ procesima priključenja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji.

Ključne riječi: *Bosna i Hercegovina, suverenitet, globalizacija, proširenje EU na istok, sigurnost*

Summary

This paper researches background and explicit relationships, interactions and discontinuations between classic, modern and globalization theories of state sovereignty, considering the changeable meaning of the often used figure of “the last war”. The knowledge of what we call “the last” war is not the first or the last of what interest us when we systematically consider the more uncertain difference between what we call peace and what we call war. We prove that, what includes the modern studies of state, politics, security, structural violence and negative peace (which is also connected to non-transparent changing of the meaning of sovereignty), is always shifting, depending on the aims and the varying character of the key categories that figure the new transnational descriptions of the new, (disturbed) reality that we arrived to. An idea was developed in the text, that all great concepts from the domain of classic theories of state and law, and afore all concepts such as sovereignty and political representation – need thorough and radical reconstruction. This reconstruction ought to be real and program based. And, in a normative sense, it ought to become more far reaching than in the dispersed theories of “multitude”, especially if we keep in mind the pacifist and security aspects of integrative and disintegrative processes and politics of EU expansion to the East. In what scope have the concepts, such as political, legal, party, parliamentary (re)presentation of population in the post-Dayton ethno-mathematical politics (and aggressive politics of symbols), become moot, becomes obvious only when we face the predator attempts of expansion of sovereignty of neighboring states (Serbia and Croatia) on the Republic of Bosnia and Herzegovina, where – sometimes concealed or secret – it aggregately negates its independence. The enigma of Bosnian and Herzegovinian sovereignty probably also consists in the fact that this sovereignty, in the global context, is indicated as phantasmagoric, fluid, demonstrational, experiment, laboratory, and most often as an apparition. The core of the issue, however, is the topography of European bureaucratic horror, personalized in the post-Dayton politics of representation, and also the bureaucratic and the “metanarrative” processes within Bosnia and Herzegovina’s entrance to the European Union.

Keywords: *Bosnia and Herzegovina, sovereignty, globalization, expansion of the EU to the East, security*

Ono što nazivamo globalizacijom formira završne crte svoga lica. Najveći sporovi uskoro bi se mogli voditi oko toga da li će to lice biti ljudsko ili postljudsko, monstrozno. Nešto poput dejtonske BiH. Na koji način se Bosna ponosna uklapa u ono što na globalnom planu nastaje pred našim očima? Mora li Bosna iščeznuti da bi neka imperija, neprozirno mnoštvo,

mogla živjeti? Nije li Bosna u nekom od svojih stvarnih ili mogućih lica iznimka? I šta bi značilo ako bismo rekli da jeste? Iznimka od čega? Ili, da to izrazimo i drugačije: da li Bosna i Hercegovina kao pluralna, otvorena i miroljubiva zajednica treba opstati na političkoj mapi svijeta ili treba nestati da bi se definitivno uobličio neki monstruozi međunarodni poredak zasnovan na „etnički čistim“ teritorijama, mržnji i ksenofobiji, na makrofašizmu finansijskog kriminala i komplementarnim mikrofašizmima iz našeg okruženja? Prisustvujemo li rađanju monstruoznog svjetskog poretka izašlog iz „pandorine kutije“, iz antropoloških snova egzemplarnih nacističkih pravnika iz Drugog svjetskog rata. Bosna i Hercegovina nema samosvojnog demokratskog ustava osim ustava Republike Bosne i Hercegovine. Bosni i Hercegovini je u vanrednom stanju, koje je nastupilo zbog agresije, nametnut (simulacijski) supstantiv za ustav – ustav-ugovor, kao sastavni dio Općeg okvirnog sporazuma o miru iz 1995. godine (tzv. Dejtonski sporazum) koji je usvojen bez demokratskog legitimiteta građana Bosne i Hercegovine, da bi se uspostavio (kakav-takav) mir, a ne da bi bilo uspostavljeno normalno funkcioniranje te države, ako pod normalnim podrazumijevamo liberalnu demokraciju. Bosna i Hercegovina preživljava svojevrni (gotovo nepredstavljivi) evropski i svjetski eksperiment, psihosocijalnu laboratoriju, poligon za uvježbavanje postmoderne balkanske biopolitike. Građani Bosne i Hercegovine ne mogu sebi niti drugima na racionalan način objasniti predstavu koju (za njih same) ili za nekoga drugog (višeg ili nižeg od njih samih) prezentiraju internacionalne institucije poput institucije visokog predstavnika. Konstitucionalizacija internacionalnog prava, koja je primjetna od posljednje decenije 20. stoljeća do danas, ozbiljno je uzdrmla temelje na kojima počiva nacionalna država, ali ih nije nadomjestila.¹ Konstitucionalizacija EU, čiji je sistem od internacionalnog prava prerastao u transnacionalni ustavni sistem, dovela je do nekih rješenja bez presedana. Značenje „presedana“, „iznimke“, „izuzetka“, „slučaja“, „događaja“, kao događaja *agresije protiv bosanskohercegovačkog pluralnog, sekularnog, građanskog društva*; kao i globalno značenje genocida, značenje negiranja zajedničkog života kao i ratnohuškačko *negiranje same ideje zajedničkog života*, na samim granicama EU, potrebno je promisliti u kontekstu sistematskog, strateškog osporavanja, poricanja suvereniteta Bosne i Hercegovine. Ali to nije moguće učiniti na ovom mjestu. EU se nalazi u fazi unutarnjeg preustroja i pravno-političke rekonstrukcije, a u raspravama o

¹Više o tome u: Begić, Z., Z. Delić (2013) „*Constituency of peoples in the constitutional system of Bosnia and Herzegovina: Chasing fair solutions*“, International Journal of Constitutional Law, Vol. 11., No. 2, Oxford University Press, Oxford.

karakteru tog preustroja ne učestvuju samo pravници i stručnjaci iz oblasti uporednog ustavnog prava.²

Otežavajuća okolnost za svaku analizu, s ciljem da bude jasna, razborita i transparentna u teoriji i praksi razumijevanja tranzicijskih politika razvoja i tranzicijskih politika identiteta, jeste skupo plaćen uvid da je u kontekstu *balkanske postmodernebiopolitike* (ako se složimo da takvo nešto postoji) tokom posljednje dvije decenije, ili nešto više od toga, postalo skoro nemoguće govoriti o nekoj *antropologiji sadašnjice*, odnosno o istinskim subjektima, akterima teiste, zamrznute, anahrone, antidemokratske, nehumane „sadašnjice“. A upravo je to ono što bi bilo potrebno učiniti ako bismo željeli saznati zašto je *figura suvereniteta* postala „crna kutija“ cjelokupnog projekta modernosti. I zašto je ta „kutija“, poput nuklearnog otpada, geolocirana u kosmopolitskoj, sekularnoj Bosni, možda kao predznak? Predznak čega? „Ovde se suočavamo sa potpuno novom situacijom, kojom se klasični rat dovodi u pitanje, zajedno sa geostrategijom i samim pojmom granice. Igra je dakle u ovome: pravo građanina ili pravo jačeg? Od sada nadalje, mi smo svi povezani, svi smo na dohvat drugih, bilo putem radio tv talasa ili putem sposobnosti za destrukciju koju pojedini čovek ili mala grupa ljudi mogu da izazovu“ (Virilio – Lotringer 2012: 11).

Kako pomiriti prednosti i terete zajedničkog života sa slobodom svih sudionika u političkoj zajednici? Kako postići prijeko potrebnu refleksivnu ravnotežu između posebnosti i općosti, različitosti i jedinstva? Kako pomiriti moralne, kulturne i socijalne identitete građana s političkim identitetom državljana? Sva ova pitanja – koja su postavljena i analizirana u radovima koji se odnose na politiku identiteta i demokratsku pravednost – povlače se u drugi plan. Nestaju pred daleko važnijim, kompleksnijim pitanjem: kako je, nakon genocida, moguće govoriti u bipolarnim kategorijama tipa: „mi“ – „oni“, „naši“ – „njihovi“. I šta učiniti, u građanskom i krivičnopravnom smislu, u situacijama provokativnog poricanja genocida, uz istovremeno slavljenje ratnih zločinaca kao heroja? Politika razlike, koju je potrebno dobro osmisliti i ustanoviti, omogućila bi da se ovaj problem i zakonski riješi. Na temelju mnoštva tekstova, koji su tokom posljednjih nekoliko decenija napisani o identitetu i paradoksima identiteta, moguće je izvesti

²Rigidno komunističko naslijeđe, globalne migracije, strateški savezi etnonacionalizama, organizirani kriminal, pitanje lustracije, „tamne strane religijskog pluralizama“ (Susanna Mancini), mikrofašizmi, trendovi privatizacije prava u odnosu na međunarodno javno pravo, pogrešne definirane identitarne dileme o multikulturalizmu, „retardirajuće“ definicije religijskih simbola i sl. – neki su od izazova koji podrivaju ne samo građansku demokraciju nego samo razumijevanje politike i političkog; sve to i mnoštvo drugog, mnoštvo primjera koji govore o nerazumijevanja drugog, predstavljaju velike opasnosti i za bosanskohercegovačko društvo i državu.

zaključiti da se politika identiteta općenito, kao i politička konstrukcija srpskog identiteta posebno, u vremenu nakon genocida koji su izvršili srpski zločinci dramatično mijenja naročito u autoreferencijalnim redeskripcijama samih Srba kao kolektiviteta u čije ime je izvršen genocid. A to, također, znači i da neka politika zajedništva (kao i neka politika razlike), odnosno idejna konstrukcija poželjne građanske zajednice slobodnih državljana, u periodu nakon genocida ne može biti ista kao neka politika zajedništva (ili politika razlike) prije genocida. Masovni zločini i genocid donose (i upisuju u sva kolektivna određenja i samoodređenja) jednu presudnu razliku, odnosno jednu *presudnu politiku razlike*, koja a posteriori nameće zadatak konstrukcije i javne primjene sasvim drugačijih politika identiteta u odnosu na politike identiteta koje su postojale (i vladale) u vrijeme prije nego što je genocid počinjen. Jedan od preduslova da genocid bude izvršen bila je zvanična (jedinštvom opsjednuta) svesrpska politika Radovana Karadžića i njegovih saučesnika iz bližeg i daljeg okruženja. Glavna strategija te politike bila je zasnovana na svesrpskom ideološkom i političkom jedinstvu; na pozivanju, huškanju i podsticanju na nasilje prema onima koji nisu Srbi, na krvavo preseljavanje stanovništva, na praktičnu realizaciju prethodno razrađene ideje da svi Srbi trebaju živjeti u jednoj državi i da Srbi ne mogu živjeti sa drugima: sve to sadrži anticivilizacijska ideja da zajednički život ljudi u Bosni i Hercegovini nije moguć. Kako onda, poslije svega, i nekog genocida, misliti suverenitet?

U literaturi postoji mnoštvo pravno-političkih i teorijskih određenja pojma i značenja suvereniteta. Ta određenja nastaju u pokušaju da se, naročito na samim *granicama* EU, ukaže na kognitivnu i egzistencijalnu ograničenost, insuficijenciju gotovo svih modernih državnopravnih određenja suvereniteta koja nastaju u 20. stoljeću. Nakon epohalno signifikantnog rušenja *Berlinskog zida* i poslije simbolički (geopolitički, mikrofašistički) znakovitoga rušenja *Starog mosta* u Mostaru, pojavljuje se niz knjiga, interpretacija i drugih prirodnopravnih, državnopravnih i drugih tekstova koji tematiziraju globalne, regionalne i lokalne *transformacije značenja suvereniteta* u drugoj dekadi 21. stoljeća. Na temelju čitanja i reinterpretacija takvih knjiga i tekstova nameće se pitanje *iz koje pozicije govorimo i šta želimo postići*, ako pored tog, već odavno postojećeg mnoštva pravno-političkih i teorijskih određenja pojma i značenja suvereniteta – naročito na *granicama* EU – govorimo i o postmodernom suverenitetu mnoštva i balkanskoj postmodernoj biopolitici.³ Do kraja ovog kratkog rada

³Početne teorije o suverenitetu iz 16. i 17. stoljeća nisu primjerene za ispravno razumijevanje političkih, ekonomskih i sigurnosnih prijetnji s kojima se suočavaju društva u 21. stoljeću. Pitanje o tome *ko ima pravo proglasiti vanredno stanje*, koje je davno postavio nacistički pravnik Carl Schmitt, postaje vruća, ali posve anahrona tema rasprava o karakteru

pokušat ću u najkraćim crtama pokazati da kosmopolitski i miroljubivi potencijali Bosne mogu doći do riječi samo ako Bosnu posmatramo i analiziramo kao postmodernu suverenu državu, ali u njenim internacionalno priznatim geografskim granicama, kao građansko, sekularno društvo. Nažalost, postojeća realnost Bosne i Hercegovine potpuno je suprotna od toga. Ali to ne znači da postojeći predatorski i kleptomanski režimi, koji su okupirali Bosnu, imaju budućnost.

Poricanje suvereniteta Bosne i Hercegovine, koje se *odvija* kao globalni događaj, pretpostavlja mogućnost normaliziranja (već normaliziranih praksi) poricanja, negiranja i stvarnog destruiranja svega što je bosansko (u ime partikulariteta koji nisu bosanski ili ne priznaju bosanskohercegovačku teritorijalnu zaokruženost). To nije fraza nego simptom nečega dalekosežnijeg, tajanstvenijeg, neprozirnijeg, nepredstavljivijeg. Moglo bi se pokazati da odnos između suverena i „neprijatelja“ postaje podložan logici tržišta, suverene tehnike uz pomoć kojih suveren sklapa strateške saveze (i tajne alijanse) sa neprijateljem i žrtvuje dijelove svoje suverenosti (prije svega u ratu), kao i nakon okončanja postmodernih ratova na Balkanu,

i prirodi suvereniteta u današnjem svijetu. Zašto? Zato što jasna razlika između ratnog stanja i stanja mira posljednjih godina postaje nevidljivija i nejasnija. Suverenitet se očito nalazi u *transformaciji*, kao i većina drugih političkih pojmova, a o prirodi i posljedicama ove transformacije nastaju sporenja, simbolički i stvarni ratovi. Početne teorije o suverenitetu, izrazito zamršenom *pojmu*, *figuri*, *oznaci*, *superlativu*, nastale su u vrijeme krvavih *vjerskih ratova* u Francuskoj koji su se vodili između *katolika* i *hugenota* i u kojima je ubijeno između dva i četiri miliona ljudi. Tada je Jean Bodin (1529/1530–1596), u svom glavnom djelu *Les six livres de la République*, pokušao korigirati srednjovjekovna teološka učenja o državi. Pokušao je u „igru“ uvesti raspravu o *racionalnim* temeljima prava i državnog suvereniteta. Time je, izgleda, nenamjeravano, posredstvom kasnijih interpretacija značenja jedne (jedine) *vrhovne* i *neograničene vlasti*, otvorio „pandorinu kutiju“ sukoba između *države* i *slobode*. U tome je, već na početku, bio paradoks. Paradoks, koji je zajednički ne samo Bodinu nego i Hobbesu i većini klasičnih teoretičara suvereniteta, sve do Foucaultovog pomjeranja fokusa sa pravnog pitanja suvereniteta na *nesuverene moći*, *disciplinarne moći*, odnosno na *genealoška*, *arheološka* i *biopolitička* pitanja povezana sa *taktikama*, *tehnologijama* političkog discipliniranja tijela (tijela bolesnika, učenika, zatvorenika, stakeholdera) različitim procedurama i tehnikama povezanim sa specijaliziranim administrativnim prikupljanjem znanja (kao moći) koje proizvode (a onda i posjeduju) institucije koje potčinjavaju desubjektivirano tijelo i dušu pojedinca. To je, pojednostavljeno rečeno, paradoks bipolarnog sukoba između *organskog tijela države* (kao tijela bez živih organa) i tijela pojedinca (koji ne posjeduje vlastito tijelo), jer to tijelo, u jednom presudnom, višem smislu, pripada kralju, monarhu, velikom superlativu koji ima performativnu moć i snagu proglašenja vanrednog stanja, kada se postojeći pravni poredak suspendira (uvođenjem vanrednog stanja), da bi se sačuvalo (i kasnije ponovo uspostavio) još čvršći državni poredak. Poredak vječnog, besmrtnog, apsolutnog, neukidivog, nezamjenjivog Levijatana. Ovaj pojednostavljeni i namjerno preuveličani sukob – dakle, sukob između države i slobode – u različitim varijacijama i intenzitetima traje gotovo 500 godina.

predstavlja glavni izvor (ne)stabilnosti figure suverenosti. To nije stvarni problem za brojnije narode, poput Albanaca ili Srba, koji žive na teritorijama dviju republika, ali predstavlja istinski, možda jedini istinski, presudni problem (pitanje opstanka) za građane koji nemaju „rezervnu domovinu“. Granice Bosne i Hercegovine potrebno je misliti i braniti s onu stranu novoekonomske tržišne frazeologije o svijetu bez granica. Ali značenje granica nikada nije bilo višeznačije nego danas, naročito za nas u Bosni i Hercegovini koji živimo na samim granicama EU. Šta je granica? I šta se nalazi s one strane granice? Granica koja se odnosi na vanjske ili unutarnje granice i linije zemlje, na imovinu, na granice znanja, granice žanrova ili granice institucija i mnogo toga drugog, jeste zapravo *metafora* koja gubi svoj ljudski, kulturni smisao (i značenje metafore) tek kad se pretvori u *stvarnost bodljikave žice* – stvarnost koja više nije metafora. Ili barem nije metafora za one koji, u vrlo svijetu bez granica, bezgranično leže i prostiru se, umiru u sablasnoj blizini granica pretvorenih u stvarnost bodljikavih žica. Mišljenje se upisuje u prostor obilježen nekim granicama i dijeli ga, kao što se prostor i zemlja predstavljaju u granicama moći saznanja i razlikama između različitih tipova znanja, ili u pokušajima da se pojmi sama granica, da se shvati i razumije graničnost granice, graničnost njenog ubojitog, razgraničavajućeg, bipolarnog, u biti fašističkog karaktera.

Strateško brisanje bosanskohercegovačke građanske pluralnosti predstavlja simptom moći biopolitičkog upravljanja svijetom života (nećemo reći u cilju „stvaranja novog svjetskog poretka“), simptom nove igre moći, haotičnosti onoga što indijska fizičarka Vandana Shiva zgodno naziva *neoliberalnim fašizmom globalizacije* koji se dopunjuje djelatnim, obmanjujućim i samoobmanjujućim nizom međusobno suprotstavljenih (kapitalistički funkcionalnih) biopolitički navođenih *mikrofašizama* kao novih semantičkih polja smrti.⁴ Brisanje bosanskohercegovačkog državnog

⁴Značenje „semantičkih polja smrti“ moguće je istraživati u kontekstu utjecaja fašizma i neofašizma na naše živote i našu budućnost, na razumijevanje viktimoloških, kriminoloških, pravosudnih, internacionalnopravnih, komunikacijskih, novomedijskih, sigurnosnih, moralnih, političkih, psihotičnih, patoloških i drugih posljedica pravomoćne sudske rehabilitacije četničkog komandanta iz Drugog svjetskog rata Dragoljuba Draže Mihailovića. Proces rehabilitacije četničkog lidera Dragoljuba Draže Mihailovića je „zanimljiv“ sudski proces (pravosudni, politički, sigurnosni i internacionalnopravni skandal). Riječ je o kolektivnom samoobmanjujućem procesu pokrenutom od Vojislava Mihailovića, sa zahtjevom da se poništi sudska presuda beogradskog procesa iz 1945. godine, kojim je njegov deda, lider četničkih koljača, Dragoljub Mihailović, osuđen kao saradnik fašističkih okupatora i ratni zločinac. Proces je pokrenut 2006. godine pred Višim sudom u Beogradu, a „završen“ u maju 2015. usvajanjem zahtjeva i rehabilitacijom četnika Dragoljuba Draže Mihailovića. Nekoliko dana prije tog, signifikantnog, izopačenog događaja, premijer susjedne Republike Hrvatske, Zoran Milanović, obilježavajući u Zagrebu

suvereniteta postalo je moguće djelovanjem mnoštva simultanih utjecaja: (1) globalnim širenjem neoliberalnog kapitalizma, (2) normaliziranjem njegovih disciplinirajućih, tržišno upravljanih institucija znanja i vjerovanja (3) obesmišljavanjem razlike između stanja rata i stanja mira na rubnim područjima EU kao internacionalne „zajednice zajednica“ i (4) epohalnim prelaskom u novo postmoderno doba vladavine biopolitike i postpolitike.⁵ Normaliziranje negiranja suvereniteta Bosne i Hercegovine prepoznaje se u različitim praksama negiranja genocida. Genocid je bio ishod rata protiv

internationalni *Dan pobjede nad fašizmom* i *Dan Europe*, 9 maj 2015, pokazujući u zraku visokopodignutu stisnutu šaku – pesnicu, izjavio je da *Nezavisna država Hrvatska*, proglašena 1. travnja 1941. nije bila država hrvatskoga naroda (nego da je bila fašistička tvorevina). Uz pomoć tog događaja i srbijanska i hrvatska javnost – 70 godina nakon završetka *Drugog svjetskog rata* – podijelila se na antifašiste tj. (post)moderne (neo)fašiste i (post)moderne antifašiste. Nekoliko sati prije *prvog aprila* 2016. godine četnički vojvoda Vojislav Šešelj iz Tribunala u Haagu svečano postaje „slobodan čovjek“, proglašen *slobodnim čovjekom* i pušten na slobodu. Da bi, nekoliko dana nakon toga, najprije najavio svoju posjetu Republici Hrvatskoj, a ubrzo zatim i posjetu Bosni i Hercegovini. „Fraza“ glasi: zločinac se uvijek vraća na mjesto svog zločina.

⁵U postdemokratskom stanju demokracije u Bosni i Hercegovini i njenoj okolini susrećemo se s demokracijom bez *demosa* i sa demokratijom bez *demosa*, bez građana, kao ključnih aktera demokratizacije političkog polja. Tu dominira tribalni vokabular javnog normaliziranja nenormalnih praksi beskonačnog brojanja i prebrojavanja lažnih izbornih „pobjeda“, cirkuliranje kleretničkog principa, u lošoj beskonačnosti, bez kraja i bez mogućnosti okončanja predatorskih procesa borbe za „pravo“ na posjedovanje dijelova Bosne i pravo na naddeterminirajuće imenovanje onoga što se događa u Bosni i oko nje. Susrećemo se, dakle, sa *lažnom demokracijom* i *lažnom demokratijom* ali koje kao takve ne mogu biti djelatne jedna bez druge. Povlašteno mjesto njihovog susreta je Bosna i Hercegovina. Susrećemo se sa udruženim zločinačkim poduhvatima protiv Bosne, ali bez zločina prema Bosni i Hercegovini kao državnoj cjelini. Javnim dobrima oligarhije samoupravljaju bez javnosti, bez građana. Susrećemo se sa obesmišljenim parlamentarnim, obesmišljenim kantonalnim/županijskim raspravama. Tranzicijski politikanti razmješteni u više stotina stranaka u okruženju, ili okolini, od kojih su neke, i po nazivu, klonirane stranke, potcjenjuju (i ucjenjuju) inteligenciju i zdravu pamet ljudi u ime kojih se vrte i promoviraju. *Mikrofašizmi* se udružuju protiv slobode građana. Anahroni neoustaški i četnički režimi udruženo vladaju samo u ime „predznaka“, a u ime kolektiviteta koje žele otjeloviti i preko svojih granica, kao svoj posjed, ekskluzivni dio svog predatorskog posjeda u Bosni. Zato vole opskurni izraz „predznak“ da ne bi bili otkriveni tragovi njihovih zlodjela. „Predznak“ čega? Predznak očitog znaka da je riječ o smrti takvih oblika vlasti. Dijagnoza: umrle od hroničnog umora nastalog kao posljedica višedecenijske zaštite vitalnog (vitalnoga) interesa svog naroda, izvan granica svojih država. Bosanskohercegovačka politička kultura se, ponajviše zbog takve okoline, nalazi u pretpolitičkom stanju. Pretpolitičko stanje je stanje kada jedno društvo izgubi sposobnost istinskog promišljanja politike i političkog. Rezultat toga je vanredno stanje koje niko nije proglasio vanrednim, jer nema onoga (suverena) ko bi to mogao učiniti. A to znači da postdejtonska Bosna i Hercegovina nije suverena država u modernom značenju te riječi. Ona je postmoderna država u Evropi, na samim granicama Evrope, kao što je i EU prva postmoderna transnacionalna politička, ekonomska i sigurnosna organizacija na tlu Starog kontinenta. Bosna i Evropa su jedno. Ostalo je pretpolitika.

Bosne i Hercegovine. Vodio se a i danas se vodi u znaku anticivilizacijske ideje da *zajednički život nije moguć*. Kompromitiranje ideje zajedničkog života u Bosni i Hercegovini postalo je moguće tek na temelju globalnog obesmišljavanja značenja globalne zajednice i na temelju obesmišljavanja EU kao „zajednice zajednica“. Zato je inteligentna borba za očuvanje kosmopolitskih potencija Bosne ujedno i borba za dostojanstvo EU i dostojanstvo globalnih pravosudnih institucija. Negiranje suvereniteta Bosne i Hercegovine moglo je postati relativno normalizirano (ponajprije u monstruoznoj svjetskoj diplomacijskoj paranormalnoj instalaciji poznatoj kao entitet RS), tek onda kada je u globalnom, neoliberalistički navođenom preustroju svijeta suverenitet „vestfalske“ države, kao dominantne forme političkog organiziranja građana, zvanično postao „podijeljen“.

U bliskoj vezi sa globalnim tendencijama umanjivanja značaja suvereniteta, naročito ekonomski nerazvijenih („neuspješnih“) država, izgleda da se ponegdje pomislilo da je i *genocid* – dakle zločin protiv čovječanstva – fenomen koji se može *podijeliti*, o čijim razmjerima se može kalkulirati, i to na taj način da se epohalna značajnost *događaja* genocida, u smislu najšireg značenja zločina protiv čovječanstva, svede na partikularitet i tako ograniči, omeđi. U tome je i kognitivno-pravni i aksiološki nedostatak pozitivističke metodologije mjerenja, premjeravanja zločina. Partikulariziranje genocida falsificira globalna značenja genocida. Partikulariziranje značenja genocida sastavni je dio i eksplanatornih internacionalnopravnih procedura i postupaka sadržanih u nedovoljno promišljenim praksama dokazivanja.

Partikulariziranje samog genocida sadržano je u pokušajima da se globalno *značenje razmjera* utvrđenog zločina protiv čovječanstva ograniči i potčini epistemički insuficijentnim procedurama njegovog geolokacijskog samjeravanja i razmještanja po općinama, po administrativnim jedinicama i slično, usprkos dobro dokumentiranim činjenicama da se mjesta masovnih zločina u kojima su ljudi (u periodu od 1992–1995) sistematski ubijani, proganjani i zatvarani u logore smrti nalaze širom Bosne i Hercegovine. Genocid je zločin protiv čovječanstva a ne lokalna tuča. Genocid podrazumijeva poricanje ideje zajedničkog života i negiranje ideje čovječanstva kao moralne podloge na kojoj se mora razumijevati ideja zajednice, zajedničkog života svih pripadnika ljudskog roda. Greška je u pokušaju da se kosmopolitsko značenje razmjera genocida kao „zločina nad zločinima“ prilagodi gramatologiji lokalnog ekscesa, geometrijskoj ili matematičkoj logici infinitezimalnog računa, kao da se univerzalno, kosmopolitsko značenje genocida može mjeriti šublerom (njem. *schublehre*), pomičnim ili kljunastim mjerilom. Ako se na razinama internacionalnih sudova pravde događaju simbolički i diskurzivni događaji čije značenje

podrazumijeva pogrešne (paradoksalne) pokušaje teritorijalnog geolociranja genocida, onda je očito da je u 21. stoljeću postalo legitimno govoriti i o onome što Hardt i Negri nazivaju *globalnim građanskim ratom*.

Pojam suverenosti dominira tradicijom političke filozofije i služi kao utemeljenje svega što je političko upravo zato jer iziskuje da uvijek vlada i odlučuje jedan. Samo jedan može biti suveren, kaže tradicija, i ne može biti politike bez suverenosti. To se smatra trajnim platonovskim naslijeđem. Ta lažna dilema između vladavine jednog i haosa ponavlja se u različitim varijantama u evropskoj političkoj i pravnoj filozofiji, pa čak i u kineskoj filozofiji kojom dominiraju pojmovi nepromjenljivog jedinstva i diktirajućeg središta. Nužnost suverena je fundamentalna istina koja je iskazana kroz tradicionalnu analogiju između društvenog tijela i ljudskog tijela. Tijelo suverena je doslovno društveno tijelo kao cjelina. U svakom tijelu postoji jedan subjekt i racionalni um koji mora vladati nad strastima tijela. Carl Schmitt insistira da je u svim slučajevima suveren postavljen iznad naroda, transcendentan i da je stoga politika uvijek utemeljena u teologiji: moć je sveta. Njegov teološki pojam „totalne države“, koja postavlja suverena iznad bilo kojeg drugog oblika moći kao jedini izvor legitimiteta, razrađuje modernu koncepciju suverenosti prema obliku koji je usaglašen sa *fašističkom ideologijom*.

Mada Clausewitzeva tvrdnja da je *rat nastavak politike drugim sredstvima* može sugerirati da su rat i politika nerazdvojni, u kontekstu njegovog djela to poimanje se, ipak, temelji na ideji da su rat i politika u načelu odvojeni i različiti. Ali već sa Foucaultovim radom na novim *porecima diskursa* i značenja stvari se radikalno mijenjaju. Foucault smatra da se razlika između rata i mira gubi u trenutku kada politikapostaje *nastavak rata drugim sredstvima*. Hardt i Negri idu dalje od toga. Oni razvijaju ideju da živimo u „globalnom građanskom ratu“ – *općem globalnom ratnom stanju*. To stanje „podriva razlikovanje između rata i mira da više ne možemo zamisliti ili čak gajiti nadu u istinski mir“ (Hardt i Negri 2009: 21). Umjesto pomicanja prema miru i ispunjenju tog sna, danas smo izgleda kapitulirali vremenski natrag, u noćnu moru stalnog i beskonačnog ratnog stanja koje suspendira međunarodnu vladavinu prava, bez mogućnosti jasnog razlikovanja između održavanja mira i ratnog djelovanja. Rat se više ne može izolirati ni vremenski ni prostorno, kao u doba ranije vođenih ratova između suverenih država. Kako izolirani prostor i vrijeme rata u ograničenom sukobu između suverenih država postupno nestaju, rat se izgleda vraća i preplavljuje čitavo društveno polje. Rat je postao sveopćom pojavom, globalan i beskrajn. *Izvanredno stanje postalo je trajno i opće*, iznimka je postala pravilo, prožimajući i vanjske i unutarnje odnose (Hardt i Negri 2009: 24). „Suočeni

smo sa globalnim ratnim stanjem u kojemu nasilje može buknući bilo gdje i bilo kada. A najvažnije je iz perspektive suverenosti to da nema sigurnih načina legitimiranja nasilja i da nema stabilnog razvrstavanja tog nasilja na prijateljske i neprijateljske tabore“ (Hardt i Negri 2009: 229). Teorija i praksa moderne suverenosti rođene su iz suočavanja sa tim istim problemom – problemom građanskog rata i prema tome smo bačeni natrag primarno u sedamnaesto, a ne osamnaesto stoljeće. Moderna suverenost trebala je okončati građanski rat. Da bismo se suočili sa tim globalnim građanskim ratom, potreban nam je novi okvir, okvir s onu stranu međunarodnog prava. Dakle, Hardt i Negri smatraju da je međunarodni pravni okvir rata potkopan. S tim u vezi, sa povijesne scene nestaje i moderni oblik nacionalnog suvereniteta, a umjesto njega se uzdiže novi, nadnacionalni oblik suverenosti – globalni imperij.⁶ Društvene, političke i sigurnosne znanosti u Bosni i Hercegovini ne smiju odustati od povijesne zadaće odgovornog promišljanja politike i političkog. Bez razumijevanja uslova mogućnosti kritičkog promišljanja i istraživanja politike i političkog politika se pretvara u opasno politikanstvo koje onda znanosti o politici i političkom kao i kritičke znanosti općenito čini suvišnim. Kad pravo postane politika, a politika postane pravo, onda više nema ni politike ni prava.

⁶Izgleda da smo „osuđeni“ na izdržavanje kazne, na doživotnu robiju, na goli život, na logore, na život na mjestima koja ne postoje osim kao same granice, (vanjske) granice EU kao internacionalne „zajednice zajednica“. Služeći se žanrom dokumentarnih basni, mogli bismo reći da bi International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) nakon signifikantnog 1. aprila 2016. na krovu svoje zgrade možda mogao organizirati *globalni umjetnički spektakl/performans* na kojemu bi centralni događaj mogao biti izgradnja, podizanje i, na kraju, uz mnoštvo lijepo i po propisu odjevenih prigodnih zvanica, svečano otvaranje monolitnog postmodernog spomenika „pravdi bez zločina“, a to znači ovjekovječiti spomenik, a kome drugome nego četničkom ideologu i vojvodi, Vojislavu Šešelju, „dobrom poznavatelju internacionalnog prava“, kako je to, sa izrazitim smislom za simpatetičku imaginaciju, rekao jedan od sudija nakon što je veliki vojvoda postao ono što se danas zove *slobodnim čovjekom*, ma šta to značilo ili moglo značiti u našem vrlo novom svijetu, bez granica.

Literatura

1. Abeles, M. (2014) *Antropologija globalizacije, XX vek*, Beograd.
2. Arent, H. (1998) *Izvori totalitarizma*, Feministička izdavačka kuća, Beograd.
3. Balibar, E. (2011) *Nasilje i civilnost*, Centar za medije i komunikacije, Multimedijalni institut, Beograd – Zagreb.
4. Bauman, Z. (2010) *Fluidni strah*, Mediterran, Novi Sad.
5. Bojanić, P., I. Milenković, ur. (2010) *Političko predstavljanje*, Službeni glasnik, Beograd.
6. Dimitrijević, V. (2011) *O pravu i nepravu*, Edicija Reč, Beograd.
7. Furedi, F. (2008) *Politika straha*, Izdanja Antibarbarus, Zagreb.
8. Haksli (2014) *Vrli novi svet*, Plato, Beograd.
9. Kozlić (2015) *Filozofija prava*, Pravni fakultet Univerziteta, Zenica.
10. Mancini, S. (2012) „Patriarchy as the Exclusive Domain of the Other: The Veil Controversy: False Projection and Cultural Racism“, *International Journal of Constitutional Law*, vol. 10, no. 2, str. 411–428.
11. Mancini, S. (2009) „The Power of Symbols and Symbols as Power: Secularism and Religion as Guarantors of Cultural Convergence“, *Cardozo Law Review*, vol. 30, no. 6, str. 2629–2668.
12. Orlović, S. (2008) *Između partokratije i demokratije*, Službeni glasnik, Beograd.
13. Svensen, L. (2006) *Filozofija zla*, Geopoetika, Beograd.
14. Šolte, J. (2009) *Globalizacija: kritički uvod*, Cid, Podgorica.
15. Troper, M. (2014) *Pravna teorija države*, Službeni glasnik, Beograd.
16. Virilio, P., S. Lotringer (2012) *Čisti rat: dvadeset pet godina kasnije*, Centar za medije i komunikacije, Fakultet za medije i komunikacije, Beograd.
17. Zanini, P. (2002) *Značenja granica*, Clio, Beograd